

- Україні // Наук. записки Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К., 2008. – С. 116.
17. Майборода О. Український етнос має стати ядром української політичної нації // Схід і Захід України в контексті виборчої кампанії-2006... – С. 19 – 20.
18. Нагорна Л. Образ «двох Україн» у дзеркалі метафоричного моделювання // Історичний журнал. – 2008. – № 1. – С. 12.
19. Нагорна Л. Символічний простір інформаційного суспільства: зорові аберації віртуальності // Політичний менеджмент. – 2009. – № 2. – С. 6.
20. Литвин В. Історія України. – К., 2009. – С. 723.
21. Санченко А. Вплив процесу утвердження національної ідентичності на державотворення в Україні // Наук. записки Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – К., 2008. – С. 115.
22. Литвин В. Історія України. – К., 2009. – С. 726.

Николаец Ю.А. НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА В УКРАИНЕ В НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

В статье рассматриваются основные направления национально-культурной политики Украинского государства в начале XXI в. с анализом возможных рисков в этой сфере. Автор предлагает собственный вариант периодизации украинской национально-культурной политики.

Ключевые слова: политические события, нация, национальная политика, культура, идентичность.

Nikolaets Y.A. THE NATIONAL AND CULTURAL POLICY IN UKRAINE AT THE BEGINNING OF XXI CENTURY

The author is analyses important affairs in the national-culture political of Ukraine. Researcher is analyses dangers in this power politic. He proposes original periods of national-culture political of Ukraine.

Key words: political events, nation, nation politic, culture, identification.

УДК 94(477) «1989 - 2001»:314.04

Т.А. Мельничук

ПРИРОДНЕ ЗМЕНШЕННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ (1989 – 2001 РР.)

У статті, впродовж міжпереписного періоду (1989–2001рр.), проаналізовано рівень смертності сільського населення України. Визначено коефіцієнти смертності селянства в різних вікових групах. Проаналізовано коефіцієнти дитячої смертності у сільській місцевості України, упродовж періоду, що досліджується.

Ключові слова: сільське населення, коефіцієнт смертності, статистичні дослідження, природний рух населення.

В сучасних умовах розвитку України, коли пріоритет людського фактора у суспільних перетвореннях стає все більш очевидним, динаміка соціальної структури сільського населення, його економічна активність виступають як основа історичного вибору. Від них найбільшою мірою залежить подальший розвиток аграрного сектору України, розміри сільської поселенської мережі.

Скорочення загальної чисельності населення України, включаючи сільське, не додає політичного авторитету Україні на світовій арені, оскільки, за міжнародними стандартами показники чисельності та соціального забезпечення населення стоять на перших місцях після її території.

Тому в сучасних умовах досить актуальним є дослідження, що стосується відтворення реальної картини динаміки сільського населення України протягом міжпереписного періоду (1989–2001 рр.), що дає реальне уявлення про зміни соціальних груп селянства та їх характеристику.

В умовах різкого зниження народжуваності в українському селі прогресує наступний показник природного відтворення – смертність населення. У першій половині 90-х рр. темпи скорочення середньої тривалості життя населення України були найвищими за останні 50 років, причому збільшення рівня смертності відбувалося в усіх вікових групах сільського населення України [1, с.104].

Потрібно відзначити той факт, що постійно відбувається процес омолодження смертності чоловіків. Тенденція до зниження рівня смертності накреслилась у 1996 р., хоч цей факт не був наслідком підвищення дієвості й ефективності функціонування медичних служб, а швидше результатом поступової адаптації і пристосування населення до нових умов життя та екологічної ситуації, послаблення їх соціальної вразливості. Загалом же кількість смертей сільського населення у 2001 р. зросла і становила 295.6 тис. чол. проти 259.8 у 1989 р.[2, с. 392].

Підвищення рівня смертності в Україні у 90-х роках відбулося майже в усіх вікових групах. Інтенсивність процесу смертності у сільській місцевості характеризує коефіцієнт смертності – кількість померлих із розрахунку на 1000 чол. сільського населення. Коефіцієнт смертності селян в Україні за цей період збільшилася майже на 3,5 відсоткових пункти, тобто, якщо у 1989 р. він становив 15,2, то у 2001 р. цей показник уже дорівнював 18,6 [2, с.394].

Зростання смертності спостерігалось в усіх регіонах України. Особливо інтенсивно збільшувалася кількість смертей серед сільського населення у Чернігівській, Сумській, Полтавській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях. Середня очікуваність життя при народженні у селах названих регіонів майже на 1,5 років менша, ніж загалом по Україні. У цих регіонах також зафіксовано найвищі показники смертності серед працездатного населення. Особливо інтенсивно зростає смертність чоловіків працездатного віку. За 1990–2000 рр. вона збільшилася в 1,5 рази і в 1,4 рази перевищує смертність працездатних жінок. Найсприятливіші показники смертності чоловічого населення у досліджуваній період у селах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської областей.

На базі статистичних даних можна стверджувати, що перше місце серед основних причин смертності сільського населення завоювали хвороби, пов'язані з порушенням системи кровообігу, серцево-судинні порушення. Кількість населення, що помирає від таких хвороб за досліджуваній період із кожним роком збільшується. Проте варто зауважити, що від кожної із цих причин населення України вмирає раніше, ніж населення в економічно розвинених країнах. Так як рівень медичного обслуговування в Україні нижчий.

Зростає кількість смертей, причиною яких є вплив факторів зовнішніх дій – нещасні випадки, отруєння, травми, самогубства, вбивства, дорожньо-транспортні пригоди. Смертність серед селян від нещасних випадків посідала одне із перших місць (після шахтарів). Протягом 1991–1996 рр. на виробництві загинуло 1,5 тис. селян. Серед них велика частка механізаторів, водіїв, ремонтників та інших [3, с.2].

Особливо зростає цей показник серед сільських чоловіків: 15 789 у 1989 р. та 20 035 у 2001 р. Спостерігається майже подвійне зростання смертей 40-річних чоловіків від нещасних випадків, отруєнь і травм, від хвороб кровообігу, органів дихання і травлення, які зазвичай асоціюються із фізіологічним старінням.

Смертність у сільській місцевості України за основними причинами смерті в 1989, 2001 рр. (тис. чол.)

	ОСІБ					
	1989			2001		
	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	Обидві статі	Чоловіки	Жінки
Усього померлих від усіх хвороб	259834	117614	142220	295623	141210	154413
У тому числі від:						
Новоутворень	34253	20218	14035	31356	19164	12192
Хвороб системи кровообігу	155092	56386	98706	189813	75445	114368
Хвороб органів дихання	23147	12761	10386	17329	11328	6001
Хвороб органів травлення	5373	3240	2133	6185	4118	2067
Від нещасних випадків, отруєнь і травм	20331	15789	4542	24988	20035	4953

Таблицю розраховано автором: [4, с. 308 – 311], [5, с. 396 – 401], [6], [7, с. 2], [8, с. 1 – 4], [9, с. 3].

Ріст смертності із згаданих причин значною мірою зумовлений поширенням, особливо серед сільських чоловіків, п'янства й алкоголізму. Соціально-економічні проблеми України 90-х рр. особливо загострили ситуацію з надмірним вживанням алкоголю у сільській місцевості. Алкоголь дуже часто слугував засобом уникнення проблем безробіття, нестачі грошей, невпевненості у майбутньому. Особливо непокоїть те, що таке явище розповсюджується серед чоловіків працездатного віку. В свою чергу, зловживання алкоголем завжди підвищувало ризик померти від отруєнь, самогубств, нещасних випадків. Таке явище також стає причиною народження розумово та фізично відсталих дітей. Збільшується кількість смертей із причин захворювання органів травлення. Всі перераховані вище захворювання потребують негайної медичної допомоги та стаціонарного лікування.

Основна проблема невчасного надання медичної допомоги в сільській місцевості – розташування медичних закладів та аптек на великій відстані від населених пунктів та нестача медичних працівників. Наприклад, у 1992 р. 16 дільничних лікарень і 55 амбулаторій працювали без лікаря, а 899 сільських фельдшерсько-акушерських пунктів не мали медичних працівників взагалі. [10, с.550]. Також залишались невирішеними багато питань, пов'язаних із забезпеченням сільської медицини транспортом, телефонами, необхідними медикаментами. За результатами статистичних досліджень, у 1990 р. у сільській місцевості України введено в експлуатацію 781 лікарняний заклад. І це лише у Донецькій (50), Житомирській (50), Запорізькій (24), Івано-Франківській (75), Київській (40), Кіровоградській (9), Одеській (25), Полтавській (25), Рівненській (25), Сумській (50), Тернопільській (38), Херсонській (70), Хмельницькій (40), Черкаській (150), Чернівецькій (60), Чернігівській (50) областях. У 2001 р. подібних закладів було введено у експлуатацію лише 35, у сільській місцевості Миколаївської області. [11, с.235]

Збільшення показників смертності призводить до зниження середньої тривалості життя. Наприклад, із 1990 р. загальний коефіцієнт смертності в Україні підвищився з 12,1 до 14,7 на 1000 осіб населення, а середня тривалість життя чоловіків знизилась на 3 роки, жінок – на 2. [12, с.10]

Загальні показники смертності за статтю в сільській місцевості підтверджують, що смертність серед жінок усіх вікових категорій перевищує смертність серед чоловіків усіх категорій. Також смертність серед жінок у сільській місцевості перевищує смертність міських жінок майже на 500 осіб на 100 тисяч населення. І в селі, і в місті протягом міжпереписного періоду триває процес її зростання. За даними демографічного щорічника, динаміка смертності в українському селі певною мірою відбиває реакцію населення різних вікових груп на економічні, соціальні та інші негаразди в період трансформаційних перетворень у державі [13, с.78].

До основних причин смертності у сільській місцевості також потрібно зарахувати виснажливу працю в сільській місцевості, яка призводить до передчасного старіння організму, а також відсутність матеріальних можливостей для оздоровлення.

Особливо непокоїть коефіцієнти дитячої смертності в Україні. Звернемо увагу на розраховану автором динаміку коефіцієнтів смертності новонароджених малюків протягом першого року тривалості життя у міжпереписний період.

Коефіцієнти дитячої смертності в сільській та міській місцевостях України (1989–2001 рр.) (діти віком до одного року на 1000 народжених)

Роки	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Усього	13,0	12,8	13,9	14,0	14,9	14,5	14,7	14,3	14,0	12,8	12,8	11,9	11,3
У міських поселеннях	12,1	12,5	13,5	13,8	14,7	14,1	14,3	14,4	14,2	12,9	13,1	12,0	11,3
У сільських поселеннях	12,8	13,5	14,7	14,4	15,4	15,2	15,3	14,3	13,8	12,7	12,5	11,9	11,3

Таблицю розраховано автором: [14, с. 271], [11, с.34 – 35], [2, с.397], [5, с.385 – 386, с. 389, с.163], [4, с.75 – 76, с.251], [15, с.2].

На основі офіційних статистичних даних можемо стверджувати, що упродовж другої половини 90-х рр. коефіцієнти дитячої смертності у сільській місцевості виявляють тенденцію до зниження: у 1989 р. дітей віком до одного року на 1000 народжених у сільській місцевості

було 12,9, а у 2001 р. – 11,3. У цілому цей показник ще є достатнім для того, щоб відвернути природне скорочення сільського населення.

До того ж, траплялися випадки, коли дитяча смертність з певних причин не реєструвалася органами реєстрації актів цивільного стану. Результати перевірки повноти і якості реєстрації в органах ЗАГСу Хмельницької області мертвонароджених і померлих дітей у віці до 1 року станом на 1991 р. засвідчили: «...померлий Петросян, віком більше місяця, на час перевірки не був зареєстрований з вини працівників Вільховецької сільської Ради Новоушицького району» так як не була зареєстрована смерть також і Таральчука Дениса, що помер у .. « у віці 11 місяців у Хмельницькій дитячій лікарні 29 квітня, цього ж року, не був зареєстрований в зв'язку з тим, що 13 липня в Хмельницькому міському відділі ЗАГСу ще не було списків померлих у цьому лікувальному закладі.» [16, с. 54]

На 1989 р. по СРСР середня кількість померлих немовлят у віці до одного року становила – 58543, у РСФСР – 12359, Узбекській РСР – 18093, а в той же час в Естонській РСР – 112 чол., Латвійській РСР – 160 чол., Литовській РСР – 218 чол. [5, с.386]. Так, якщо в Росії із кожної тисячі народжених вмирає у віці до 1 року 17,4 дитини, то в Японії – 5, Швеції і Фінляндії – 6, Австрії, Франції, Німеччині – 8, а в Україні кількість померлих немовлят до одного року на 1000 чол. у 2001 р. становила 11,3. 3-поміж регіонів перше місце за негативними показниками дитячої смертності у сільській місцевості мали Сумська (16,2), Одеська (14,8), Луганська (14,8) області. Найнижчими вони спостерігалися у Закарпатській (7,1), Житомирській (8,0), Кіровоградській (8,3) областях [15, с. 1 – 6].

Щодо рівня дитячої смертності у міській та сільській місцевостях, то до 1995 р. показники кількості дітей померлих до 1 року вищими були у сільській місцевості. Починаючи із 1996 р., смертність дітей у містах стала переважати, а у 2001 р. дані коефіцієнти набули однакового значення і становили 11,3. Серед основних причин дитячої смертності в Україні протягом досліджуваного періоду переважали вроджені аномалії, хвороби органів дихання, інфекційні і паразитарні хвороби, хвороби нервової системи й органів чуття.

Загалом, аналіз демографічних показників двох переписів населення дозволяє зробити висновок, що негативні тенденції природного руху населення зумовлюють значне погіршення демографічних показників, проходить процес перетворення природного приросту населення в його убуток. Особливо значних масштабів цей процес набув у сільській місцевості. Кількість сільських жителів за досліджуваний період зменшилося на 1 237 тис. чол. Природній приріст селян у 1989 – 2001 рр. був додатнім лише у 4 областях України. Українське село, яке в далекому минулому славилася багатодітною родиною, нині, продовжує перетворюватись у малодітні сім'ї. Погіршилася вікова та статева структура різних соціальних категорій сільського населення, збільшилися загальні показники смертності водночас із зменшенням показників народжуваності, досить високими залишаються коефіцієнти дитячої смертності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Левчук Н. Нас меншає Що робити, аби було навпаки? (Про сучасне демографічне становище України) // Віче. – 2000. – №1. – С. 104.
2. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К., 2003. – 632 с.
3. Кучно І. Загинув від наїзду трактора... // День. – 1996. – 11 жовтня.
4. Населення України. 2003 / Демографічний щорічник. Відповідальний за випуск Стельмах Л. М. – К., 2004. – 364 с.
5. Демографический ежегодник, 1990: СССР / Гос. ком. СССР по статистике. – М.: Финансы и статистика. – 1990. – 639 с.
6. Розподіл померлих за статтю та роком народження з урахуванням померлих невідомого року народження. – Форма С – 1 Р. // Поточний архів Держкомстату України.
7. Розподіл померлих від нещасних випадків, вбивств, самогубств та інших зовнішніх дій у побуті за причинами смерті. – Форма С – 9. – с. 2. // Поточний архів Держкомстату України.
8. Розподіл померлих за статтю та віком. – Форма С – 6.–4 с. // Поточний архів Держкомстату України.
9. Розподіл померлих за статтю та роком народження. – Форма С – 1. // Поточний архів Держкомстату України.
10. Історія українського селянства. Нариси в 2-х т. Том II. – К.: Наукова думка, 2006 – 654 с.
11. Статистичний щорічник за 2001 рік. – К., 2002. – 546 с.
12. Демоекономічні дослідження: Збірник наукових праць / НАН України. Інститут економіки. Редколегія: В. С. Стешенко та ін. – К., 1995. – 93 с.
13. Населення України: 1994 рік / Демографічний щорічник. – К.: Техніка, 1995. – 238 с.

14. Україна у цифрах у 2002 році. Короткий статистичний довідник // за ред. О.Г. Осауленко. – К., 2003. – 272 с.
15. Розподіл померлих дітей у віці 0 – 6 днів та мертвонароджених за статтю, причинами смерті та мертвонароджень. 2001 р. – Форма С – 7. – 6 с. // Поточний архів Держкомстату України.
16. Державний архів Хмельницької області. – Ф. Р – 1285. – Оп. 22. – Спр.395. – Відомості про рух населення зареєстрованого в міських та сільських місцевостях за 1989 рік. Том II. – 26. 07. 1991. – Арк. 86.

Мельничук Т.А. ПРИРОДНОЕ СОКРАЩЕНИЕ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ (1989 – 2001 РР.)

В статье, в период между последними переписями 1989 – 2001 гг. проведен анализ уровня смертности сельского населения Украины. Обозначены коэффициенты смертности в разных возрастных группах. Проанализированы коэффициенты детской смертности в сельской местности Украины, в течение периода, который исследовался.

Ключевые слова: сельское население, коэффициент смертности, статистические исследования, природное движение населения.

Melnychuk T.A. NATURAL DIMINUTION OF THE RURAL POPULATION OF UKRAINE (1989 - 2001)

The level of death rate in rural population of Ukraine during the period between censuses (1989-2001) is analyzed. The coefficient of mortality among various age groups of peasantry is determined. The coefficient of infant mortality in Ukrainian rural area during the investigation period is analyzed.

Key words: rural population, mortality coefficient, statistical research, natural movement of the population.